

Περί διαλόγου

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Η εποχή μας διεκδικεί τον τίτλο της «εποχής του διαλόγου»: διαλογικές τάσεις μεταξύ Ανατολικού και Δυτικού κόσμου, Ανατολικών και Δυτικών Εκκλησιών κλπ. Αν η έκφραση του διαλόγου ποικίλλει από εποχή σ' εποχή, η ρίζα του είναι ή ίδια με τη ρίζα του ανθρώπου. «Ου καλόν είναι τον άνθρωπον μόνον». Από τη στιγμή που ο άνθρωπος συνειδητοποίησε την ιστορικότητά του και τη διάστασή του μέσα στο χρόνο και στο χώρο, γεύτηκε και τη διαλογική του δυνατότητα και ανάγκη. Εκτατέ χρησιμοποιεί για όργανο διαλογικό, τη γλώσσα του, τα χέρια του, όλη του την προσωπικότητα. Συνδέει την ύπαρξή του με την έκφραση, την ανακοίνωση, την αναγνώριση. Ζητεί ν' αναγνωρισθεί και ν' αναγνωρίσει. Καίγεται εσωτερικά από το μαρτύριο της αινιγματικής παρουσίας του «άλλου». Τρέχει προς συνάντησή

του και δοκιμάζει την πίκρα αλλά και τη χαρά της ανακαλυπτικής περιπέτειας. Η ζωή του γίνεται μία αμοιβαία ανταλλαγή σ' όλους τους χώρους της ανθρώπινης πραγματικότητας. Κινείται διαλεκτικά μεταξύ περιέργειας και θαυμασμού. Έτσι, γράφεται σιγά-σιγά η ιστορία των σχέσεων του Ανθρώπου...

“Ο Ιησούς Χριστός και ο Νικόδημος. Ο νυκτερινός μαθητής.” Έργο της Ελένης Τσερκάσοβα.

Στην εποχή μας, η προαιώνια διαλογική δίψα εκδηλώνεται αρκετά έντονα. Η αναγκαιότητα της παρουσίας της παίρνει διαστάσεις μοναδικού όρου επιβιώσεως του ανθρωπίνου γένους. Ίσως, γιατί τρέχουμε μάλλον, παρά ζούμε. Ίσως, γιατί νιώθουμε πιο έντονη τη μοναξιά μας μέσα στην πολυκοσμία μας. Ίσως, γιατί τρώει τα σπλάχνα το σαράκι της ξενιτιάς μας από την αρχέγονη εικόνα μας. Γι' αυτό η συνάντηση με τον αδελφό άνθρωπο, στο χώρο του διαλόγου, παίρνει αξία ανακαλύψεως· όταν την επιτύχουμε, νοιώθουμε «σαν στο σπίτι μας»!...

Φαίνεται, πως χρειάζεται, πριν προχωρήσουμε, να γίνουν μερικές διευκρινήσεις.

α) Ο διάλογος δεν είναι οπωσδήποτε συνδεδεμένος, σαν γεγονός, με τη γλώσσα ή τη συζήτηση. Η γλωσσική ενότητα δεν σημαίνει διάλογο. Η απουσία της δεν συνεπάγεται την έλλειψή του. Το ίδιο και η συζήτηση δεν αποτελεί πάντοτε διάλογο και ένας διάλογος δεν έχει οπωσδήποτε τη μορφή της συζητήσεως. Έτσι,

μια συνομιλία μπορεί κάλλιστα να καταντήσει μονόλογος: συμβαίνει επί ώρες να μιλάμε με κάποιον και να τον αγνοούμε παντελώς. Τούτο, είτε γιατί μιλάμε συνέχεια για τον εαυτό μας, είτε γιατί μιλάμε μεν γι' αυτόν αλλά, μας είναι αδύνατον να τον «θεωρήσουμε» σαν χωριστή από μας Οντότητα τον βλέπουμε σαν προβολή του εγώ μας. (Ίσως γι' αυτό μερικοί γονείς δεν μπορούν να διαλεχτούν με τα παιδιά τους).

Αντίθετα, η έλλειψη ομιλίας δεν σημαίνει αναπόφευκτα και απουσία διαλόγου. Οι γνήσιοι πνευματικοί άνθρωποι, παρά το μειονέκτημα αυτό, βρίσκονται σε πλούσιο διάλογο με τους συνανθρώπους τους. Αν προχωρήσουμε στους χώρους των «μυστικών», θα διαισθανθούμε εκεί το διάλογο που πλέκεται στη σιωπή και μέσα από τη σιωπή, πράγμα παράδοξο στην επιφάνεια.

β) Για να επιτύχει κανείς διάλογο πρέπει, όπως λέμε, να βρει το «σημείο επαφής» του συνομιλητή του. Είναι το κοινό τους σημείο. Μια γέφυρα. Αυτή η γέφυρα, χτισμένη στη συγγένεια του ανθρώπινου υλικού, υψώνεται πάνω και από τα πλέον απύθμενα χάη. Αν όμως το σημείο αυτό επαφής υπάρχει μόνο φαινομενικά και όχι ουσιαστικά, διάλογο δεν έχουμε· το σημείο είναι πλαστό, ψεύτικο ή σκόπιμο. Τούτο γιατί, παρά την ύπαρξή του, μας λείπει το περιεχόμενο ή το ενδιαφέρον γι' αυτόν, που, στις διαλογικές σχέσεις αποτελεί το «πρώτον κινούν».

Μετά απ' αυτά φαίνεται σαφές το αναγκαίο μερικών προϋποθέσεων προκειμένου να βλαστήσει ο διάλογος.

Σαν πρώτη, βλέπουμε την πείνα του διαλόγου = πείνα της ΑΛΗΘΕΙΑΣ και του άλλου ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Μόνο όσοι νοιώθουν φτωχοί στο μερισμό τους και δυστυχείς στο σκοτάδι τους πορεύονται, «αναχωρούν» και αναζητούν. «Μακάριοι οι ζητούντες»!.

Αλήθεια, αν ευτυχούμε στην αυτάρκειά μας δεν πρόκειται να νοιώσουμε ποτέ την αγωνία του καλύτερου, την έγνοια και τη λαχτάρα του ΑΛΛΟΥ. Επομένως, το άνοιγμα των συνόρων μας, η έξοδος από το ασφυκτικά «λογικό» κάστρο του Εγώ μας, τίθεται σαν βασικός όρος διαλογικής δυνατότητας. Βέβαια, η έξοδός μας αυτή δεν είναι ταυτόσημη με την απώλεια του είναι μας. Διότι τότε, δεν θα είχαμε διάλογο, άλλα... μονόλογο! Παρά ταύτα, το επιχείρημάτης, είναι δύσκολο και απαιτεί ανδρισμό, ωρίμανση. Το πολύ μικρό παιδί και ο έφηβος, βλέπουν για πολύ καιρό τον κόσμο μέσα από το εγώ τους. (Άραγε, το διαλογικό ενδιαφέρον των καιρών μας μαρτυρεί φυσική ωριμότητα ή βιασμένη, από τους πολέμους και τις συνέπειές τους, πρόωρη και άρα επικίνδυνη καμπή της παγκόσμιας εφηβικής ηλικίας μας;).

Στη δεύτερη προϋπόθεση, (η κατάταξη δεν είναι αξιολογική), φαίνεται η

αναγνώριση του Προσώπου. Πολλοί μεγάλοι παιδαγωγοί την αναγνώριση αυτή της ιστορίας και της αξίας του ανθρωπίνου Προσώπου βλέπουν σαν την πρώτη αρχή της Παιδαγωγικής. Η αναγνώριση του άλλου εγκλείει τη γνωριμία, την πιστοποίηση, την παραδοχή του. Δεν τον βλέπω όπως θα ήθελα να είναι, αλλά, όπως πράγματι είναι ή μάλλον όπως τείνει να είναι, μ' ό,τι ευγενέστερο φέρνει μαζί του. Η θεώρηση αυτή είναι προϊόν της αγάπης και του σεβασμού της ελευθερίας του συνανθρώπου. Αγαπώ τον άλλον σαν «πρόσωπο», σημαίνει τον αγαπώ με τον τύπο του, με τις ιδιότητές του. *(Άραγε χωρίς ιδιότητες υπάρχει πρόσωπο;)*. Σημαίνει ακόμη πως τον κατανοώ. Και για να τον κατανοήσω τον άλλον, πρέπει πρώτα ν' ασκηθώ στην απλή άλλα προσεκτική —όπως αξίζει στην ανθρώπινη ουσία του — ακρόασή του.

Έτσι φαίνεται πως ο διάλογος είναι περισσότερο προϊόν της καρδιάς, παρά του νου. Αν η καρδιά δεν συμμετάσχει, διάλογος δεν ανθοφορεί. Μόνο η αγάπη ανοίγει τις καρδιές μας, φιλτράρει και μεταφράζει στη δική μας γλώσσα την ξένη και πολλές φορές ψυχρή παρουσία του άλλου. Να γιατί, ο διάλογος σαν πράξη αγάπης, δεν γνωρίζει σύνορα νοοτροπίας, φύλου, ηθών και εθίμων, θρησκείας, *(χωρίς αυτό να σημαίνει συγκρητισμό)*, φυλής *(«ουκ ένι Ιουδαίος ουδέ Έλληνα, ουκ ένι δούλος ή ελεύθερος, ουκ ένι αρσεν. και θήλυ» (Γαλ. γ' 28))*.

Σ' ένα παρόμοιο διάλογο δεν ζητούμε από τον άλλον να μας δικαιώσει, γιατί αυτόματα μεταφερόμαστε στη θέση του αντίδικου και... μετασχηματίζουμε τον διάλογο σ' ένα είδος «διανοητικού» «πιγκ-πογκ» με αμοιβαίες τις «πάσσες» των αντιρρήσεων. Στην περίπτωση αυτή κάθε τι που λέει ο άλλος, μεταφράζεται μέσα μας —πριν καν ακουσθεί— σε αντίλογο και μηχανευόμαστε νέο επιχείρημα. Στο διάλογο όμως δεν υπάρχει αντίζηλος. Και οι δυο συμπορευόμαστε προς τον ίδιο σκοπό, την ίδια κορυφή, δηλ. την αναζήτηση της Αλήθειας με την ανιδιοτέλεια και τον ίδιο έρωτα γι' αυτήν. Γι' αυτό στο γνήσιο διάλογο δεν προκαθορίζεται το αποτέλεσμα.

Η βαθειά διαλογική φιλία, είναι καρπός της αγάπης. Είναι οικοδομημένη στο «ανθρώπινο» των ανθρώπων. Μόνο μέσα σ' αυτήν βρίσκεται ο σεβασμός της ανθρώπινης ελευθερίας. Η ελευθερία της αυτοδιαθέσεως του σώματος και της ψυχής αποτελεί βασικό όρο υπάρξεως διαλόγου. Ένα τέτοιο δέος για το ελεύθερο πρόσωπο του άλλου αποκλείει κάθε κατακτητική σκέψη από μέρους μας και οποιαδήποτε σκοπιμότητα —έμμεση ή άμεση— οσοδήποτε αναγκαία και αν φαίνεται. Ο ψυχαναλυτικός π.χ. διάλογος δεν μπορεί ουσιαστικά νά ναι τέτοιος τη στιγμή που είναι σκόπιμος —από τη φύση του— και κατευθυνόμενος. Ακόμη, παρουσιάζεται σαν πρόβλημα ο Πλατωνικός Διάλογος και γενικότερα ο παιδαγωγικός, που, προκειμένου να ευεργετήσει —και αλλοίμονο αν το αρνηθεί

—γίνεται οδηγητικός.

Έτσι, λοιπόν, διακρίνουμε στο διάλογο τέσσερα στοιχεία: το προσωπικό, το κινητικό, το ηρωικό και το μεταμορφωτικό.

Προσωπικό: Έχει μέσα του τη δική μας ωριμότητα, καρπό του χρόνου ζυμωμένου με την παγκοσμιότητα του ανθρώπινου πόνου. Κρύβει την αναγνώριση του άλλου σαν προσώπου, χωριστού και συγχρόνως αδελφού με μας, «σάρκα εκ της σαρκός μας». Γι' αυτό ένας τέτοιος διάλογος έχει ανάγλυφη τη μορφή των προσώπων.

Κινητικό: Ο διάλογος είναι ενέργεια. Έχει μέσα του την κίνηση. Είναι μία τάση, ένα λύγισμα προς τον άλλο. Για να συναντηθούμε, πρέπει να «εξέλθωμεν εις συνάντησιν αυτού». Είναι συν-εργασία. Αν κι αυτός δεν ανταποκριθεί στην πρόσκλησή μας και δεν συνεργασθούμε, διάλογο δεν έχουμε. Να γιατί η έννοια της συναντήσεως χρωματίζει ανέκαθεν το παιδαγωγικό έργο όλων των Μεγάλων Παιδαγωγών: χωρίς διάλογο ή αγωγή = χίμαιρα.

Η ρ ω ῖ κ ό: Χωρίς κίνδυνο και περιπέτεια διάλογος δεν υπάρχει. Μόνο οι ριψοκίνδυνοι, εκείνοι που δεν διστάζουν να γυμνωθούν από τη σκοπιμότητα και το αποτέλεσμα φθάνουν σ' αυτόν. Δεν είναι του καθενός η ικανότητα να διαλέγεται με άνεση, μετέχοντας συγχρόνως σ' αυτόν μ' όλη του την προσωπικότητα, μ' όλο του το είναι. Δεν είναι εύκολη η ευκινησία, η αλλαγή η εγκατάλειψη θέσεως και η αντιμετώπιση της περιπτώσεως του «ξένου» ως «εαυτού». Ο Leibniz, την «έξοδο αυτή από το «εγώ» την έβλεπε σαν προσπάθεια και την ονόμαζε: α γ ά π η. Με την αγάπη φθάνουμε στο τελευταίο στοιχείο του διαλόγου, το

Μεταμορφωτικό: Η αγάπη είναι καμίνι και καίει. Το μέταλλο που χορηγούν οι ανθρώπινες δυνατότητες το λειώνει με τη φλόγα της και απ' αυτό το «λιώσιμο των συνειδήσεων» βγαίνει ο διάλογος. Να γιατί ο διάλογος των Προσώπων αποτελεί το ωραιότερο, καθαρότερο και γονιμότερο γεγονός της ανθρώπινης ιστορίας. Ένας τέτοιος διάλογος αγκαλιάζει τη ζωή και τα προβλήματά της αλλά και σφύζει ο ίδιος από ζωή (*I. N. Θεοδωρακόπουλος, «Εισαγωγή στον Πλάτωνα», σ. 139*). Η παρουσία του χαρίζει τον ήλιο, γίνεται ευεργεσία κι ευλογία.

Όμως το λιώσιμο αυτό τί άλλο είναι παρά ο θάνατος;

Στους πνευματικούς νόμους μια καινούργια ζωή γεννιέται μόνο με το θάνατο. Επαναλαμβάνεται πάντοτε στην πνευματική γέννα η ιστορία του κόκκου του σίτου που πεθαίνει για να φέρει καρπό. Έτσι, όπως κάθε τι το γνήσιο και το αληθινό, ο διάλογος πρέπει να γνωρίζει το βάπτισμα του θανάτου, που στην περίπτωση του, αφορά στη νέκρωση όλων εκείνων των στοιχείων που είναι διασπαστικά και εμποδίζουν την πραγματοποίησή του.

Με το ίδιο πάντοτε μάτι, η διαλογική τάση του ανθρώπου φαίνεται σαν μέσο ενοποίησης: Με τον εαυτό του, με τον συνάνθρωπό του, με τον Δημιουργό του. Η «αμαρτία» έσπασε το διάλογο που προϋπήρχε. Με το θάνατό της, η ενοποίηση ξανακερδίζεται. Φθάνομε έτσι στην πληρότητα του διαλόγου που αποτελεί ο «υϊκός» διάλογος του ανθρώπου με το Θεό (Έβρ. 12, 5).

Αν στη διαλογική μας περιπέτεια έμεινε μέσα μας στητή, ακέραιη κι' ολόρθη η λαχτάρα της Αλήθειας, τώρα πλέον ενούμαστε μ' αυτή. Τώρα, βρισκόμαστε σε «κοινωνία» ακατάπαυστη μ' Αυτή.

Αλλ' αυτό δε μπορεί να γίνει στις γης τα σκαριά...

πηγή: Αλεξάνδρου Κοσμόπουλου, Ομότιμου Καθηγητή Παν/μίου Πατρών, «Αγωγή: φλεγόμενη βάτος», σ. 35-40